

Formatief evalueren in je taallessen

Hoe leraren op de Bosmark in Dinxperlo formatief evalueren een plaats geven in hun taalonderwijs

In december 2019 verscheen de publicatie 'Formatief evalueren in het primair onderwijs'. Drie leraren van De Bosmark zijn hierdoor geïnspireerd geraakt. Samen ontwikkelden ze taallessen waarin formatief evalueren een belangrijke rol speelt. Hoe hebben zij dit aangepakt? En hoe zien de nieuwe taallessen eruit?

Anne-Christien Tammes is leerplanontwikkelaar taal in het basisonderwijs bij SLO en betrokken bij het project formatief evalueren in het po. Dit artikel kwam tot stand met dank aan Dianne Huisman, Margriet Fix, Nicoline Tammes, Monika Kersten en Jan van der Horst van De Bosmark in Dinxperlo.

Formatief evalueren geeft leerlingen inzicht in hun eigen leerproces en geeft de leraar handvatten om onderwijs op maat te bieden. Formatief evalueren is geen doel op zich, maar een middel waardoor de leerlingen beter in staat zijn hun leerdoelen te bereiken. Als je weet wat het doel is, kun je prestaties interpreteren en krijgen leerling en leraar inzicht in wat al goed gaat en waar nog extra aandacht nodig is.

Het proces van formatief evalueren kan worden weergegeven in een cyclus van vijf fasen (zie figuur 1). Deze fasen komen steeds (meerdere keren) terug binnen een les of lessenreeks.

Figuur 1: De cyclus van formatief evalueren (Gulikers & Baartman, 2017)

Van brainstormsessie naar lesontwerp

Margriet, de leraar van groep 8, vertelt dat ze gestart zijn met een brainstormsessie waar ook de IB'er bij aanwezig was. Met elkaar hebben ze verkend waar ze mogelijkheden zagen in hun taallessen om de fasen van formatief evalueren een plek te geven.

"De vijf fasen hielpen ons in ons denken, maar we hadden nog behoefte aan iets dat ons kon helpen bij het ontwerpen van onze lessen," vertelt Nicoline, leraar van groep 3. "We ontwierpen een denkraam dat we kunnen invullen bij het voorbereiden van onze lessen." Na de brainstormsessie had iedere leraar een lesidee dat zij kon uitwerken aan de hand van het denkraam.

+ Zelf lessen ontwikkelen?

Het team van De Bosmark ontwikkelde zelf een denkraam om lessenseries voor te bereiden. Nieuwsgierig? Via info@bosmark.nl kun je het bij de school opvragen!

Je merkt echt dat leerlingen betrokken zijn!

Vloeiend lezen in groep 3

Nicoline gaf diezelfde week nog een leesles aan haar groep drie waarin ze formatief evalueren een plek had gegeven.

“In mijn klas werk ik tijdens de leesles met een leescircuit. De leerlingen werken in groepjes en doen verschillende leesactiviteiten. Een van de activiteiten was dit keer gericht op vloeiend lezen. Deze activiteit begeleidde ik aan de instructietafel, terwijl de andere groepjes leerlingen zelfstandig aan de andere activiteiten konden werken. Als start van de activiteit las ik de tekst een keer heel monotoon voor en vroeg aan de kinderen hoe ze het vonden om naar te luisteren. We bespraken met elkaar hoe ik het beter zou kunnen doen en waar ik dan op moest letten. Zo kwamen we samen op de succescriteria die ik op een klein whiteboard schreef” (Fase 1 van de FE-cyclus).

Nicoline las de tekst vervolgens met het hele groepje in koor, waarna ze de leerlingen individueel en op hun eigen tempo de tekst liet lezen met hun fluisterstem. Vervolgens mocht een kind de tekst voorlezen, terwijl Nicoline er een

opname van maakte met de dictafoon van haar telefoon (fase 2). De opname werd gezamenlijk beluisterd met de vraag vooraf aan de leerlingen om goed te luisteren of ze de afgesproken succescriteria konden herkennen in het fragment (fase 3). Eerst mocht de leerling die voorgelezen had zelf reageren, waarna ook de andere leerlingen met tops en tips mochten komen (fase 4). Tot slot mocht de leerling de tekst nog eens voorlezen en proberen het beter te doen naar aanleiding van de gegeven feedback (fase 5). Ook dit werd opgenomen en met elkaar teruggeluisterd en besproken (fase 2, 3 en 4).

“Het viel me op dat de kinderen goed in staat waren te verwoorden waarop ze moesten letten bij het vloeiend lezen. Een meisje ging erg radend lezen, wat het risico is als je vlot wilt lezen. Door de opname kon ze goed terughoren wat er gebeurde. De tweede keer ging het beter. Ik vond het mooi om te zien dat ze allemaal betrokken bleven tijdens de opnames. Je ziet dan wat het doet als leerlingen weten wat de doelen van de

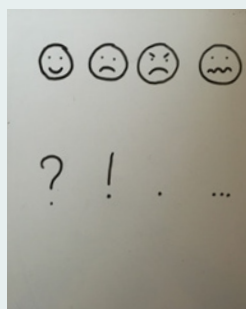
Leerdoel vloeiend lezen

Doel:

Ik kan de tekst zo voorlezen dat het leuk is om naar te luisteren.

Succescriteria:

- Ik laat horen welke emotie bij de tekst past: je kunt aan mij horen hoe de hoofdpersoon zich voelt (zie smileys in afbeelding 1)
- Ik laat horen dat ik op de leestekens let (zie leestekens in afbeelding 1)

les zijn en ze de succescriteria herkennen bij elkaar: ze gaven elkaar ook echt gerichte tips en tops en dat accepteerden ze allemaal van elkaar.

Naast dat ze dus betrokken raakten bij hun eigen leerproces en zelf inzagen dat ze een ontwikkeling doormaakten, zag ik die ontwikkeling ook terug in de summatieve toetsen: bijna alle kinderen zijn bij de afname van de woordleestoets vooruitgegaan op tempo en correctheid. Het is een groot verschil met eerdere scores. Toen scoorden acht kinderen onvoldoende op correct lezen; nu nog maar één leerling! Ook bij temporezen is grote vooruitgang geboekt.

Ik ga nu fase 4 toepassen en de resultaten bespreken met de individuele leerlingen. Ik vind het mooi om ze te kunnen laten zien dat ze echt vooruit zijn gegaan en dat hun inzet niet voor niets is geweest. Ik kan nu nieuwe persoonlijke doelen stellen met de kinderen en de cyclus weer opnieuw laten beginnen.”

Een spannend verhaal schrijven in groep 6

Dianne wilde haar leerlingen laten werken aan hun schrijfvaardigheid en ontwierp een lessenserie met behulp van het denkraam.

“Ik vertelde de leerlingen dat we een verhalenbundel zouden gaan maken met de klas. Alle leerlingen mochten dus een verhaal schrijven dat in deze bundel zou komen. De leerlingen reageerden enthousiast en we kozen er met elkaar voor dat het spannende dierenverhalen zouden worden.”

Dianne hielp de leerlingen op ideeën komen door ze in tweetallen in gesprek te laten gaan aan de hand van de volgende bespreekpunten:

- over welk dier gaat je verhaal?
- omschrijf het dier (uiterlijk, innerlijk, griezelig of juist niet?)
- wat gebeurt er in het verhaal? (wat maakt het spannend of griezelig?)

Daarbij maakten ze aantekeningen voor zichzelf.

+ Leerdoel schrijven

Doel:

Ik kan een spannend dierenverhaal schrijven

Succescriteria:

- Ik gebruik *bijvoeglijke naamwoorden* om het verhaal spannend te maken.
- Ik begin iedere zin met een hoofdletter en zet een punt aan het eind van de zin. Als er iets letterlijk gezegd wordt in het verhaal, gebruik ik aanhalingstekens.

Vervolgens deelde Dianne twee voorbeeldteksten uit die spannend geschreven waren. Samen met de leerlingen bespreken ze wat de teksten spannend maakte. Dat kwam onder andere door bepaalde woorden die in de teksten voorkwamen. De leerlingen mochten deze woorden in de tekst omcirkelen. Dianne legde uit dat deze bijvoeglijke naamwoorden een verhaal spannend maken. De leerlingen werden uitgedaagd om in hun verhalen ook bijvoeglijke naamwoorden te gebruiken. Dit was een van de succescriteria waaraan de tekst moest voldoen. In een eerdere schrijfopdracht lag de focus op het schrijven van punten, hoofdletters en aanhalingstekens. Ook hierop moesten de leerlingen letten tijdens het schrijven van hun spannende dierenverhaal. Tijdens de lessenserie stonden het doel en de succescriteria als volgt op het bord (fase 1) (zie kader hierboven).

Nadat de leerlingen hun eerste versie geschreven hadden (fase 2), gaven ze elkaar in tweetallen feedback aan de hand van de succescriteria. Dianne liep langs en hielp de leerlingen waar

+ Handige websites

- *Formatief evalueren*, waar je alle informatie over formatieve evaluatie vindt: publicaties, filmpjes, tools en achtergronden. Om te gebruiken in de klas en in je team op school: <https://formatiefevalueren.slo.nl>
- *Leren schrijven met peer response en instructie in genres*, waar je de uitgewerkte lessenseries voor het schrijfonderwijs in de midden- en bovenbouw (4-8) van het basisonderwijs vindt waar Dianne mee gewerkt heeft: <https://slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/peer-response/>

Dianne Huisman, Nicoline Tammes en Margriet Fix trekken de werkgroep.

nodig bij het geven van feedback (fase 3 en 4). De leerlingen schreven een tweede versie op basis van de feedback en leverden deze in bij Dianne (fase 5, tevens de start van een nieuwe cyclus, fase 2). Terwijl de leerlingen bezig waren met het tekenen van hun dier, las Dianne de teksten van de leerlingen en voorzag deze van feedback, gericht op de succescriteria (fase 3 en 4). De leerlingen kregen hun tekst met feedback terug en pasten op basis daarvan hun tekst aan (fase 5). Deze definitieve versies werden samen met de tekeningen gebundeld. In groep 6 van de Bosmark ligt nu een bundel met spannende dierenverhalen. De bundel ligt naast de 'gewone' boeken en de leerlingen lezen de verhalen nog vaak.

"Doordat de leerlingen en ik samen de doelen en succescriteria formuleerden, zag ik meer bewustwording bij de leerlingen ontstaan," aldus Dianne.

"Het was duidelijk voor hen wat er van hen verwacht werd, hoe ze de taken konden uitvoeren en waar de focus lag. Ik zag grote betrokkenheid, aandacht en enthousiasme bij de leerlingen! Zelf heb ik ervaren dat het nog helemaal niet zo makkelijk is om concrete doelen en succescriteria te formuleren. Ook het verschil tussen doelen en succescriteria is soms lastig aan te geven. Klein denken is hierin belangrijk. Geen grote stappen, waardoor je bepaalde essentiële doelen over het hoofd ziet."

Verder met formatief evalueren op de Bosmark

"Bij ons op school werkten we al best wel een beetje formatief," aldus Dianne. "Maar door de

+ In gesprek

In gesprek met de auteurs? Op donderdag 24 september organiseert het Landelijk Netwerk Taal een netwerkdag over het volgen van de taal- en schrijfontwikkeling. Anne-Christien Tammes en leraren van de Bosmark verzorgen er samen een workshop! Meer informatie op <https://slo.nl/vakportalen/nederlands/landelijk-netwerk/>.

doelen en succescriteria samen met de leerlingen te formuleren, is er een grotere bewustwording bij de leerlingen en mijzelf ontstaan. Verder is het fijn om te kunnen sparren met mijn collega's van het werkgroepje. Je kunt elkaar helpen, motiveren en nieuwe inspiratie opdoen voor je eigen groep.

"We willen onze andere collega's ook enthousiast krijgen voor formatief evalueren. Het zou mooi zijn als er een doorgaande lijn ontstaat en er in alle groepen zo gewerkt gaat worden," reageert Margriet. "Wat helpt, is dat onze directeur, Jan van der Horst, enthousiast is over ons initiatief. Hij is betrokken en ondersteunend. Zo is hij een keer aangeschoven bij onze werkgroep en krijgen we de gelegenheid om onze deskundigheid op dit gebied te vergroten."

"Ik ga binnenkort naar een conferentie over formatief evalueren," vertelt Nicoline. "Onze directeur heeft vervanging geregeld voor die dag. De opgedane kennis en inspiratie die ik daar opdoe, kan ik vervolgens weer delen met mijn collega's."

Inmiddels is formatief evalueren opgenomen als een van de speerpunten in het schoolplan van de Bosmark. 📌

+ Verder lezen?

- Gulikers, J. & Baartman, L. (2017). *Doelgericht professionaliseren: formatieve toetspraktijken met effect! Wat DOET de docent in de klas?* NRO-PPO. (te downloaden op www.nro.nl)
- Noteboom, A., Silfhout, G. van, & Tammes, A.-C. (2019). *Formatief evalueren in het primair onderwijs: werken aan groei*. Enschede: SLO (te downloaden op www.slo.nl)

+ Samen de ontwikkeling volgen

Een manier om ouders te betrekken bij een meer formatieve manier van werken is het voeren van een driehoeksgesprek. Zo'n gesprek is een gepland gesprek tussen leraar, ouder en kind.

Bij zo'n gesprek moet je goed met elkaar afspreken wat de rol is van het kind in het gesprek. Sommige scholen kiezen ervoor om het kind voorzitter te laten zijn. Bij jonge kinderen betekent dit bijvoorbeeld dat het kind werk aan de ouders laat zien en daar iets over vertelt. Oudere kinderen kunnen het gesprek uitgebreider vormgeven. Welke rol het kind ook krijgt, het verdient wel aanbeveling het gesprek samen met het kind inhoudelijk voor te bereiden. Hierdoor weet het kind wat er besproken gaat worden, wat zorgt voor meer betrokkenheid en eigenaarschap tijdens het gesprek.

Op De Verwondering in Lent gebruiken ze al formatieve en summatieve vormen van toetsing om de ontwikkeling van kinderen goed te kunnen volgen. Het voeren van dit soort driehoeksgesprekken past daar helemaal bij.

Mentor Aziza Ismail vertelt: "Wij vinden het belangrijk dat kinderen reflecteren op hun eigen leerproces, zodat ze helder krijgen wat ze hebben geleerd, hoe ze dit hebben geleerd en wat ze nog nodig hebben om een volgende stap te zetten. Daarom voeren we als mentor zo'n vijf keer per jaar met kinderen een leergesprek." Het doel van het gesprek is om de ontwikkeling van de leerling goed in kaart te brengen en duidelijke leerdoelen te formuleren.

"We betrekken de ouders bij deze formatieve manier van werken door hen tweemaal per jaar uit te nodigen voor een voortgangsgesprek van 15 minuten. Leerlingen bereiden dit gesprek voor door een mindmap te maken met vier takken: een voor 'wat gaat er goed?', een voor 'wat is lastig, wat wil ik nog leren?', een voor 'samenwerken' en een voor 'dit wil ik nog vertellen'. Tijdens zo'n gesprek krijgt het kind de leiding. Het kind licht zijn of haar mindmap toe en ouders stellen vragen ter verheldering. Als mentor vul ik hier en daar nog wat aan, bijvoorbeeld

door te zeggen dat ik bepaald gedrag of bepaalde prestaties gezien heb in de klas."

Scholen die al geëxperimenteerd hebben met dit soort gesprekken zijn positief: de gesprekken hebben diepgang en ouders zijn meer betrokken. "Maar", vertelt Aziza, "in het begin moeten ouders wel even wennen hoor! We hebben namelijk ook geen rapport meer met scores, maar gebruiken een digitaal portfolio. Ouders vinden dat soms wel eens lastig, die willen dan 'gewoon het niveau' van hun kind weten. Maar eenmaal gewend, zijn ze vaak enthousiast, vooral als ze hun kind gemotiveerd over de eigen vorderingen horen vertellen!"

Verder lezen?

- *Driehoeksgesprekken*, op www.thomasencharles.nl
- *Hoe kom je tot een driehoeksgesprek?* op leerling2020.nl
- Of bekijk de schoolgids van De Verwondering op www.verwondering.info/schoolgids

Blijf op de hoogte over de Nederlandse taal ...

... met het tijdschrift **Onze Taal**, boordevol actuele artikelen, boeiende interviews, prikkelende columns en leuke rubrieken. Tien keer per jaar op de mat of op de tablet, voor € 46,- per jaar. Ga naar Onzetaal.nl/meertaal voor een abonnement. Als je nu lid wordt, ontvang je met kortingscode BK3 **10% korting** op de abonnementsprijs (€ 41,40 i.p.v. € 46,-).

... of met de e-mailnieuwsbrief **Taalpost**, je online gids in de taalwereld, met gratis en voor niets het nieuwste taalnieuws, nuttige taaltips, en allerlei leuke extra's. Verschijnt twee keer per week. Abonneer je op Onzetaal.nl/taalpost

GENOOTSCHAP
OnzeTaal